

BOSHLANG'ICH SINFDA O'QISH SAVODXONLIGINI O'RGATISHNING ZAMONAVIY USULLARI

H.Boltayeva – tadqiqotchi

Samarqand davlat universiteti

Tayanch soʻzlar: taʼlim, matn, motivatsiya, kollaboratsiya, kommunikativlik.

Ключевые слова: образование, текст, мотивация, коллаборация, коммуникативность.

Key words: education, text, motivation, collaborationism, communicativity.

Boshlangʻich taʼlimda oʻqish savodxonligi – bu oʻquvchilarning nafaqat matn bilan ishlash koʻnikmasi, balki ularning umumiy taʼlimiy, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlarining asosi hisoblanadi. Oʻqish savodxonligi tushunchasi taʼlim sohasida koʻp qirrali va chuqur oʻrganilgan boʻlib, uning asosiy maqsadi oʻquvchilarni matn orqali axborotni tushunish va uni samarali qoʻllashga oʻrgatishdan iborat.

Oʻqish savodxonligi, avvalo, matnni oʻqiy olish va tushuna olish qobiliyatidir. Biroq, zamonaviy taʼlim nazariyalarida bu tushuncha yanada kengroq maʼno kasb etadi. Oʻqish savodxonligi – bu matn bilan ishlash jarayonida muayyan strategiyalar va koʻnikmalarni qoʻllay olish qobiliyatidir, bu esa oʻquvchiga matn mazmunini chuqurroq tushunish va uni oʻz bilimlar tizimiga samarali integratsiyalash imkonini beradi.

Oʻqish savodxonligi bir qancha muhim komponentlarni oʻz ichiga oladi:

1. Dekodlash. Bu oʻquvchining matndagi harflar va soʻzlarni tanib olishi va ularni tovushlarga aylantirish qobiliyatidir. Dekodlash – bu oʻqish jarayonining asosiy qismi boʻlib, bu sodir boʻlmaguncha, matn mazmunini tushunish mumkin emas.

2. Leksik bilimlar. Oʻquvchi soʻzlarning maʼnolarini bilishi va ulardan toʻgʻri foydalana olishi kerak. Bu komponent matn mazmunini aniqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

3. Sintaktik tushuncha. Oʻquvchi gap tuzilishi va grammatik qurilish qoidalarini tushunishi lozim. Bu, matnning qanday qurilganini va undagi maʼlumotlar qanday bogʻlanishini anglashda yordam beradi.

4. Semantik tushuncha. Oʻquvchilar matnning asosiy gʻoyasini va uning detallarini tushunishi zarur. Bu, matn mazmunini chuqurroq idrok etish va uni oʻz bilimlar bazasiga integratsiyalash imkonini yaratadi.

5. Inferentsiyalash. Bu oʻquvchining matnda ochiq aytilmagan, ammo kontekst orqali tushuniladigan maʼlumotlarni chiqara olish qobiliyatidir. Inferentsiyalash, oʻquvchilarga matn orqali yanada chuqurroq maʼlumotlar olish imkonini beradi.

6. Tahlil va sintez. Oʻquvchi matndagi maʼlumotlarni tahlil qila olishi va ularni yangi shaklda yoki kontekstda qayta yaratishi lozim. Bu, oʻqish jarayonini faol va ijodiy jarayonga aylantiradi.

7. Tanqid qilish. Oʻquvchilarning yozuvchining niyatlari va matnning ishonchliligini baholay olishi muhimdir. Bu komponent, matnni tanqid qilish va uni

kengroq madaniy va ijtimoiy kontekst doirasida baholash qobiliyatini oʻz ichiga oladi.

Oʻqish savodxonligini rivojlantirish – bu faqatgina akademik koʻnikmalar emas, balki oʻquvchilarning umumiy dunyoqarashini kengaytirish va ularni mustaqil fikrlashga oʻrgatish jarayonidir. Oʻqish savodxonligining har bir komponenti oʻquvchining oʻqish jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishiga yordam beradi va shu bilan birga, ularning ijtimoiy va intellektual rivojlanishlarini taʼminlaydi. Shuning uchun, har bir oʻqituvchi bu komponentlarni chuqur tushunib, ularni oʻz darslarida samarali qoʻllay olishi zarur.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari uchun oʻqishni oʻrgatish, taʼlim jarayonining eng muhim bosqichlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat bilim olish, balki fikrlash, tahlil qilish va mustaqil oʻrganish koʻnikmalarini rivojlantirishni ham oʻz ichiga oladi. Pedagogik jihatdan oʻqishni oʻrgatishning asoslari, oʻquvchilarga eng samarali taʼlim berishning kalitidir.

Oʻqishni oʻrgatish jarayoni koʻp qirrali yondashuvlarni talab qiladi. Bunda quyidagi asosiy pedagogik prinsiplar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Yosh xususiyatlarini hisobga olish. Har bir yosh guruhining oʻziga xos xususiyatlarini tushunish muhimdir. Masalan, boshlangʻich sinf oʻquvchilari uchun oʻyin elementlarini oʻz ichiga olgan, interaktiv va vizual materiallardan foydalanish samarali boʻladi.

2. Individual yondashuv. Har bir oʻquvchi oʻziga xos boʻlgan individual xususiyatlarga ega. Oʻqituvchilar oʻquvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini, bilim darajalarini va oʻrganish uslublarini inobatga olishlari kerak.

3. Motivatsiya va qiziqishni oshirish. Oʻqishni oʻrganish jarayonida oʻquvchilarning motivatsiyasini yuqori darajada ushlab turish talab etiladi. Bu, masalan, turli mavzulardagi qiziqarli hikoyalar yoki oʻyinlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

4. Koʻp sensoryali yondashuvlar. Oʻqishni oʻrganishda koʻrish, eshitish va hatto harakat qilish kabi turli sezgi organlarini jalb qilish oʻquvchilarning oʻrganish samaradorligini oshiradi. Masalan, harflarni oʻrganishda harflarni shakllantirish uchun qum yoki makaron bilan ishlash taklif etilishi mumkin.

5. Til bilish darajasini rivojlantirish. Oʻqish jarayoni til bilish koʻnikmalarini rivojlantirish bilan chambarchas bogʻliq. Shuning uchun, oʻqituvchilar soʻz boyligini oshirish, grammatik tuzilishlarni oʻrganish va yangi soʻzlarni qoʻllashga urgʻu

berishlari lozim.

6. Takrorlash va mustahkamlash. O'rganilgan materialni takrorlash va turli usullar bilan mustahkamlash, bilimlarni mustahkam saqlashda yordam beradi. Bu, o'quvchilarga o'qilgan matnlarni yaxshiroq tushunish va eslab qolish imkonini beradi.

7. Ijoby munosabat va qo'llab-quvvatlash. O'qituvchining o'quvchilarga bo'lgan ijoby munosabati va ularni har qanday kichik yutuqlari uchun ham maqtash, o'quvchilarning o'z-o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularda o'qishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'qishni o'rgatishning pedagogik asoslari, o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu asoslar nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlarini ham ta'minlaydi. O'qituvchilar ushbu prinsiplarni darslarida qo'llagan holda, o'quvchilarni o'qishga bo'lgan qiziqishlarini oshirishlari va ularning muvaffaqiyatli o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin.

Boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligini shakllantirish, o'quvchilarning kelajakdagi akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatlariga poydevor qo'yadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, bu jarayonda muhim rol o'ynaydi, chunki ular o'quvchilarni faol va maqsadli o'rganishga jalb qilish orqali bilimlarni chuqurroq tushunishlarini ta'minlaydi.

Zamonaviy pedagogika, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning o'qish va o'rganish jarayonlarini yanada samarali qilishga qaratilgan bir qator innovatsion yondashuvlarni taklif etadi. Ushbu yondashuvlar orasida quyidagilar alohida ahamiyatga ega:

1. Interfaol o'qitish. O'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qilish orqali, ularning o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash va yangi bilimlarni kashf etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu yondashuv, muhokama, guruh ishlari va rolli o'yinlar orqali amalga oshiriladi.

2. Differensial o'qitish. Har bir o'quvchining individual o'rganish ehtiyojlarini inobatga oladi. Bu yondashuv, turli o'qitish usullari va materiallarni qo'llash orqali, har bir o'quvchining o'z potentsialini to'liq namoyon qilishini ta'minlaydi.

3. Texnologiya asosidagi o'qitish. Zamonaviy texnologiyalardan, masalan, interaktiv taxtalardan, elektron darsliklar va o'qitish dasturlaridan foydalanish orqali o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu usullar o'quvchilarga murakkab tushunchalarni osonroq tushunish va ular bilan ishlash imkonini beradi.

4. O'yin asosidagi o'qitish. O'qish jarayonini o'yin elementlari bilan boyitish, o'quvchilarning qiziqishlarini oshiradi va ularni o'rganishga undaydi. O'yinlar orqali o'quvchilar yangi so'zlarni o'rganish, gramma-

tik tuzilmalarni mustahkamlash va o'qish tushunchalarini chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, o'quvchilarning o'qish savodxonligini yanada samarali rivojlantirish imkonini beradi. Bu yondashuvlar orqali o'quvchilar:

- o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etishni va boshqalar fikrlarini tinglashni o'rganadilar, bu esa matnlarni tahlil qilish va tanqid qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

- turli pedagogik usullar orqali o'quvchilar matnlar orqali yangi ma'lumotlarni tahlil qilish va ulardan xulosalar chiqarish qobiliyatlarini oshiradilar.

- zamonaviy yondashuvlar, o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, bu esa ularning matnlar bilan ishlashda yangi yechimlar topishlarini ta'minlaydi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'qish savodxonligini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular o'quvchilarni o'qish jarayonida faol va maqsadli ishtirok etishga undaydi, shuningdek, ularning tahlil qilish, muhokama qilish va ijod qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shunday qilib, zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi va kelajakda ularning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlariga zamin yaratadi.

Zamonaviy ta'lim sohasida interfaol o'qitish metodlari tobora ommalashib bormoqda. Ushbu metodlar, o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb etish orqali, ularning bilim olish qobiliyatlarini kengaytiradi va o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Interfaol o'qitish metodlari, ta'lim muassasalarida o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ta'sirini kuchaytirishga, shuningdek, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Interfaol o'qitish metodlari, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro faol muloqotini ta'minlashga asoslanadi. Bu metodlar orqali o'quvchilar dars jarayonida faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadilar. Ushbu yondashuv quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi (rasmga qarang):

- o'quvchilarni turli mavzular yuzasidan fikr almashishga, o'z fikrlarini ifoda etishga va boshqalar fikrlarini tinglashga undaydi.

- o'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, birgalikda topshiriqlarni bajarishga jalb qiladi. Bu usul ularning jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- turli vaziyatlarni sahnalashtirish orqali o'quvchilarga amaliy tajriba beradi va ularning mavzuni chuqurroq tushunishlarini ta'minlaydi.

- texnologiya vositalaridan foydalanish orqali o'quv materialini yanada qiziqarli va tushunarli qiladi.

Interfaol o'qitish metodlari

Interfaol o'qitish metodlarining quyidagi afzalliklari mavjud:

1. O'z-o'zini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi. O'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa ularning nutqiy va kommunikativ ko'nikmalarini oshiradi.

2. Tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi. Turli qarashlar va yondashuvlar bilan tanishish o'quvchilarga o'z fikrlarini tanqid qilish va mustaqil xulosalar chiqarish imkonini beradi.

3. Ijodkorlikni rag'batlantiradi. Yangi g'oyalar va yechimlar kashf etishga undovchi darslar, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqaradi.

4. O'rganishni yanada samarali qiladi. Faol ishtirok etish o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi, bu esa ularning o'rganish samaradorligini yaxshilaydi.

5. Shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. Guruhli ishlar va muhokamalar orqali

o'quvchilar jamoada ishlash, boshqalar bilan hamkorlik qilish va konfliktlarni hal qilish ko'nikmalarini egallaydilar.

Interfaol o'qitish metodlari, zamonaviy ta'lim sohasining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu metodlar, o'quvchilarning bilim olish jarayonida faol va maqsadli ishtirok etishlarini ta'minlaydi va ularning shaxsiy hamda akademik rivojlanishlariga katta hissa qo'shadi.

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchilar mazkur metodlar yordamida o'quvchilarning o'z bilimlarini chuqurroq tushunishlarini va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlarini ta'minlaydilar, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga zamin yaratadi. Bu yondashuv o'quvchilarning bilim olish jarayonini qiziqarli va tushunarli qilish orqali, ularning ta'limiy yutuqlarini sezilarli darajada oshiradi.

Adabiyotlar

1. John Hattie. "Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement". United Kingdom: Routledge. 2008. –P.378.

2. Tony Wagnerning "The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need – and What We Can Do About It" Basic Books. 2008. –P.360.

3. Charles Fadel "21st Century Skills: Learning for Life in Our Times". Jossey-Bass, 2009. –P. 304.

4. Toirova M.E. O'qish savodxonligi. Darslik. –Toshkent: Novda Edutainment. 2023. 80-b.

5. Husanboyeva Q., Hazratqulov M., Xolsaidov F. Ona tili va o'qish savodxonligiga o'rgatish metodikasi. Darslik. –Toshkent: "Innovatsion-ziyo", 2022. 252-b.

6. <https://aniq.uz/uz/yangiliklar/4k-modeli-zamonaviy-talimga-innovation-yondashuv>.

REZYUME. Ushbu maqolada o'qish savodxonligi – bu o'quvchilarning nafaqat matn bilan ishlash ko'nikmasi, balki ularning umumiy ta'limiy, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlarining asosi hisoblanishi ko'rsatilgan. O'qish savodxonligiga erishishning zamonaviy usullari ko'rsatib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье представлена грамотность чтения – это не только умение учащихся работать с текстом, но и основа их общеобразовательного, личностного и социального развития. Показаны современные способы достижения читательской грамотности.

SUMMARY. This article shows that reading literacy is not only the skills of students to work with text, but is also considered the basis of their general educational, personal and social development. Modern ways are shown to achieve reading literacy.

OG'ZAKI VA YOZMA NUTQNI O'STIRISHDA KO'CHMA MA'NOLI SO'ZLAR VA TASVIRIY IFODALARDAN FOYDALANISH

O.Eshimbetov – katta o'qituvchi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: bog'lanishli nutq, ko'chma ma'noli so'zlar, tasviriy ifoda, ibora, mashq, topshiriq, mashg'ulot, so'z boyligi.

Ключевые слова: связная речь, слова с переносными значениями, изобразительное выражение, фраза, упражнение, задание, занятие, словарный запас.

Key words: connective speech, figurative meanings of words, descriptive expression, phrase, exercise, task, lesson, vocabulary.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'z ishlarida yangi usul va metodlarni tanlab, ularning nutq, hissiy va intellektual rivojlanishi uchun bu darslarni takomillashtirishga, didaktik ahamiyatini oshirishga intiladi. Buning uchun o'qituvchi mashg'ulot davomida o'zbek xalq ertaklaridan bolalarga ma'lum bo'lgan frazeologik iboralardan foydalanishganligi

sababli, frazeologik birikmalarga murojaat qilish foydalidir: yetti o'lchab bir kes, sanamay sakkiz dema, yerga urmoq, ko'kka ko'tarmoq va boshqalar. Bu iboralarning haqiqiy ma'nosini to'liq anglash uchun ularni matn asosida o'rgatish lozim. Ayrim frazeologik burilishlarning kelib chiqishi haqidagi ma'lumotlar o'quvchilarni boyitibgina qolmay,